

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Голова Експертної комісії
Українського інституту національної пам'яті
з питань визначення належності об'єктів
до символіки російської імперської політики**

Віктор БРЕХУНЕНКО

27.03.

2024 р.

**Фаховий висновок щодо належності об'єктів
(географічних об'єктів, назв юридичних осіб,
пам'ятників та пам'ятних знаків), присвячених російському письменнику
М. А. Булгакову (1891-1940) до символіки російської імперської політики**

Нормативно-правова підстава експертизи: частина 2 статті 6 Закону України «Про засудження та заборону пропаганди імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» № 3005-IX від 21 березня 2023 р. із змінами, внесеними Законом № 3097-IX від 03.05.2023 р.; підпункт 17-3 пункту 4 Положення про Український інститут національної пам'яті, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.11.2014 № 684 «Деякі питання Українського інституту національної пам'яті»; Положення про Експертну комісію Українського інституту національної пам'яті з питань реалізації норм Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», затверджене Наказом Міністерства культури та інформаційної політики України від 25.07.2023 № 399 «Про затвердження Положення про Експертну комісію Українського інституту національної пам'яті з питань реалізації норм Закону України "Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії"» із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства культури та інформаційної політики України № 429 від 15.08.2023 № 429, Наказ Українського інституту національної пам'яті від 05.10.2023 № 35 «Про утворення Експертної комісії з питань визначення належності об'єктів до символіки російської імперської політики».

Визначення термінів у розумінні статті 2 Закону:

російська імперська політика (російська колоніальна політика) – система заходів, що здійснювалися органами управління, збройними формуваннями, політичними партіями, недержавними організаціями, установами, підприємствами, групами чи окремими громадянами (підданими) Російської імперії, Російської республіки, Російської держави, Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки, Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки, Союзу Радянських Соціалістичних Республік, Російської Федерації, спрямованих на підкорення, експлуатацію, асиміляцію Українського народу;

пропаганда російської імперської політики – публічна глорифікація або виправдання російської імперської політики, поширення інформації, спрямованої на виправдання російської імперської політики, а також публічне використання продукції, що містить символіку російської імперської політики, публічне заперечення злочинів (репресивних заходів) проти Українського народу;

русифікація – складова російської імперської політики, спрямована на нав'язування використання російської мови, пропагування російської культури як вищих порівняно з іншими національними мовами та культурами, витіснення з ужитку української мови, звуження українського культурного та інформаційного простору;

українофобія – дискримінаційні дії, публічно висловлені заклики, у тому числі в медіа, у літературних та мистецьких творах, що заперечують суб'єктність Української держави, української нації, боротьбу проти підкорення, експлуатації, асиміляції Українського народу, а також правомірність захисту політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитку української національної державності, науки, культури, зневажають питомі етнокультурні ознаки українців, ігнорують українську мову та культуру.

символіка російської імперської політики – символіка, що включає, у тому числі, зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені особам, які публічно, у тому числі в медіа, у літературних та інших мистецьких творах, підтримували, глорифікували або виправдовували російську імперську політику, закликали до русифікації чи українофобії (крім зображень, пам'ятників, пам'ятних знаків, написів, присвячених особам, пов'язаним із захистом політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури); зображення, написи, пов'язані із глорифікацією і виправданням російської імперської політики; назви областей, районів, населених пунктів, об'єктів топонімії населених пунктів, підприємств, установ, організацій на території України, яким присвоєні імена або псевдоніми осіб, які публічно, у тому числі в медіа, у літературних та інших мистецьких творах, підтримували, глорифікували або

виправдовували російську імперську політику, закликали до русифікації чи українофобії, назви подій, пов'язаних із реалізацією російської імперської політики, назви російських міст та інших географічних, історичних та культурних об'єктів Російської Федерації, що не пов'язані безпосередньо із захистом політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури або з культурою поневолених народів Російської Федерації.

Предмет експертизи: відповідність об'єктів (географічних об'єктів, назв юридичних осіб, пам'ятників та пам'ятних знаків), присвячених російському письменнику Булгакову М. А. (1891-1940) вимогам Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» (далі – Закон).

Булгаков Михайло Афанасійович (1891–1940) – російський та радянський прозаїк і драматург, лікар. Народився в Києві у родині вихідця з Орловської губернії Афанасія Булгакова. Закінчив медичний факультет Університету св. Володимира у Києві, у 1916-1919 роках працював хірургом у шпиталях Червоного Хреста в Кам'янці-Подільському та Чернівцях, земським лікарем у Смоленській губернії, венерологом у Києві. З 1921 р. і до смерті мешкав у Москві. Всі твори Булгакова написані російською мовою, серед найвідоміших – романи «Майстер і Маргарита», «Біла Гвардія» (та п'єса «Дні Турбіних» за мотивами роману), «Собаче серце».

Михайло Булгаков – імперець за світоглядом, затятий українофоб (українофоб, за Великим тлумачним словником української мови – це «противник, ненависник українців і всього українського»). Письменник, не зважаючи на роки життя у Києві, зневажав українців та їхню культуру, ненавидів українське прагнення до незалежності, негативно відгукувався про становлення Української держави та її очільників. З-поміж усіх російських письменників того часу стоїть найближче до нинішніх ідеологем путінізму і кремлівського виправдання етноциду в Україні. Світоглядно був на позиціях російського імперіалізму, білогвардійщини, схвалював експансію російського комунізму.

У 1919 дезертирував з армії УНР, куди був мобілізований військовим лікарем і приєднався до Добровольчої армії виключно з міркувань власної відданості монархізму та Російській імперії. Пізніша легка критика радянської влади не завадила його симпатіям до більшовиків (оспівував захоплення червоними Києва і нищення борців за Україну – «мерзенних петлюрівців») та схилянню перед Й. Сталіним.

Нав'язливо декларована ним зневага до України закорінена в тому, що його родину прислали до Києва з Орловської губернії для колоніальної

діяльності. Батько, російський богослов, викладач Київської духовної академії, був цензором, займався утисками української культури. Свідому стратегію блокування права української нації на окремий від Росії шлях продовжив і його син.

Тенденційність Михайла Булгакова виразна – ідеологічні акценти його прози свідчать про упередженість автора до українського світу. З позицій російської манії величі та обстоюючи єдину неподільну імперію, він у творах не подає жодного позитивного персонажа-українця, пародіює чи глузуливо перекручує українську мову, глузує з української автокефальної церкви, заперечує саме існування української нації. Антиукраїнський зміст п'єси «Дни Турбиных» відзначали вітчизняні митці ще в лютому 1929 р. на з'їзді радянських українських та російських письменників у Москві.

Реконструкція М. Булгаковим реальних подій Української революції 1917-1921 років в оповіданні «В ночь на 3-е число» (1922) відбувається з позицій відвертого ворога українців, української державності та мови. Гротескне зображення воїнів 1-ого полку Синьої дивізії, їх уніформи та зовнішності, пародійні сцени спілкування, чітко декларована ненависть автора має різко виражену антиукраїнську спрямованість – практично агітаційну. А в романі «Белая гвардия» устами Алексея Турбіна Михайло Булгаков так репрезентує своє ставлення до очільника Української Держави гетьмана Павла Скоропадського: «Я б вашего гетмана ... за устройство этой миленькой Украины, повесил бы первым! Хай живе вильна Украина вид Киева до Берлина! Полгода он издевался над русскими офицерами, издевался над всеми нами. Кто запретил формирование русской армии? Гетман. Кто терроризировал русское население этим гнусным языком, которого и на свете не существует? Гетман. Кто развел всю эту мразь с хвостами на головах? Гетман». Булгаківські описи вояків Армії УНР («петлюрівців») є джерелом пізніших їх карикатурних зображень у комуністичній пресі, а після повної реабілітації письменника в СРСР його тексти, які підтримали парадигму російського шовінізму, значною мірою сприяли формуванню антиукраїнської кампанії в РФ, стали одними з каталізаторів сьогоднішньої російсько-української війни.

Антигуманний дискурс оповідання «Я убил» (1926) повністю резонує з наративами нинішніх кремлівських пропагандистів Дугіна, Соловйова, Скабєєвої та є прототекстом сьогоднішніх закликів до нищення українців. Оповідання містить ідеологію фашизму: пораненого військового лікаря-українця лише за його національну приналежність убиває персонаж-лікар, альтер еґо Булгакова. Автор, лікар за фахом, художньо смакує момент убивства та, керуючись ідеєю етноциду, доводить абсурдну тезу: лікарську присягу, кодекс Гіппократа можна переступити.

Родинний імпринтинг Булгакова через цензора, котрий віддано служив справі заборони української мови, зумовив той факт, що письменник і його

оточення засадничо не визнавали існування української мови. «Гнусний язык», «диговинная», «неправильна», «смільна» українська мова їх дратувала, прицільне знущання з неї ведуть так звані позитивні герої булгаковських текстів. У 19-му розділі журнальної, ранньої редакції «Белой гвардии» (1925) йдеться про те, що українську мову вигадав В. Винниченко, що цією мовою «никакой дьявол не говорил». Відома калька цієї формули «Украину придумал Ленин» та інші подібні лозунги вживлюються у свідомість населення різних країн. Булгаков – один із тих, що започаткували нинішні ідеологічні маніпуляції своїм запереченням існування мільйонів українців, української літератури та культури.

Письменник-шовініст дискредитує і кобзарську традицію: сценою біля Софійського собору з огидно-нищівною характеристикою українських пісень та їх виконавців він заперечує гуманістичні цінності назагал. М. Булгаков і нобеліанти Й. Бродський («На независимость Украины»), О. Солженіцин («Как нам обустроить Россию») відмовлялися від гуманізму, щойно доходили до українського питання.

Неприховано зневажливим є ставлення Булгакова загалом до всіх українців, навіть до тих, яким він був зобов'язаний своїм улаштованим побутом. Так, у «Білій гвардії» прототипом одного з персонажів є українець Василь Листовничий, власник будинку на Андріївському узвозі, що його орендували Булгакови. Зображений як буржуй, пристосуванець, жадібний боягуз, він постає надто далеким від персони Листовничого. Його донька, Інна Листовнича, обурювалася, протестувала проти такого карикатурно спотвореного портрета батька. Для домовласників, київських інтелігентів, письменник не знайшов доброго слова. Попри те, саме в будинку Листовничого функціонує музей його антагоніста – того, хто декларував ненависть до демократичної української держави, створив негативні стереотипи «петлюрівців», пропагандистські штампи щодо мови й культури і тим підтримував та виправдовував російську імперську політику.

Отже, Михайло Булгаков упереджено й виразно негативно ставився до всього українського – українців, їхньої мови, культури, права на власну державу тощо, а його творчість безпосередньо пов'язана з глорифікацією російської імперської політики та неприхованою українофобією. Присвоєння його імені географічним об'єктам, назвам юридичних осіб, об'єктам топонімії, а також встановлення на його честь пам'ятників та пам'ятних знаків в Україні було втіленням *русифікації* – складової російської імперської політики, спрямованої на нав'язування використання російської мови, пропагування російської культури як вищих, порівняно з іншими національними мовами та культурами, витіснення з ужитку української мови, звуження українського культурного та інформаційного простору. З огляду на викладене вище, **об'єкти (географічні об'єкти, назви юридичних осіб, пам'ятники та пам'ятні знаки), присвячені**

російському письменнику М. А. Булгакову (1891–1940), відповідно до частини першої статті 2 Закону містять символіку російської імперської політики, а подальше використання імені М. А. Булгакова у назвах географічних об'єктів та юридичних осіб, перебування у публічному просторі встановлених на його честь пам'ятників, пам'ятних знаків є пропагандою російської імперської політики.

Члени Експертної комісії Українського інституту національної пам'яті з питань визначення належності об'єктів до символіки російської імперської політики:

БАЧИНСЬКА Олена Анатоліївна

БРЕХУНЕНКО Віктор Анатолійович

ВЕРБИЧ Святослав Олексійович

ГЕНЕРАЛЮК Леся Станіславівна

ГРЕЧИЛО Андрій Богданович

НАУМОВ Сергій Олександрович

РУБЛЬОВ Олександр Сергійович

СОКИРКО Олексій Григорович

СКРИПНИК Анатолій Юрійович